

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Naar de biecht!

Bespreking van

MARC LEDOUX (2004). *Waar zijn we toch mee bezig — Institutionele Psychotherapie in weerstand en dialoog met de Kwaliteitspsychiatrie*. Kessel-Lo: Literarte. ISBN 90 809081 1 8, 247 pp., € 26,-

LEEN VAN COMPERNOLLE

De ‘Psychothérapie Institutionelle’ (Institutionele Psychotherapie) wordt in Frankrijk, en ook wel in België, sinds jaar en dag geassocieerd met (la Clinique de) La Borde — een idyllisch oord in de streek van de Loirekastelen. Qua concept sluit Institutionele Psychotherapie het nauwst aan bij wat in Nederland ontwikkeld werd als ‘milieutherapie’. Als stichter bouwde Jean Oury er zijn psychiatrische kliniek uit, gebaseerd op een ideeëngoed dat hij deelde met François Toquilles. De zorg richt er zich vooral, maar niet exclusief, op psychotische mensen. Hoewel het denkkader er psychoanalytisch is (Freud en Lacan, maar ook Winnicott, Klein enzovoort), wordt het biologisch substraat van ons brein er allerm minst ontkend. Dat het onbewuste gestructureerd is als een taal, sluit de behandeling met elektroshock of neuroleptica niet uit. Marc Ledoux, socioloog en psychoanalyticus van Vlaamse origine, is niet de enige die met La Borde kennismaakte, er bleef terugkeren, er zijn werkplek van maakte. In dit boek combineert hij zijn twee passies: enerzijds schrijft hij als psychoanalyticus een tweetalig werk (er is een Nederlandstalige en een Franstalige versie) over de Institutionele Psychotherapie in La Borde; anderzijds neemt hij als socioloog op kritische wijze de ontwikkeling van de psychiatrische praktijkvoering op de korrel, in het bijzonder hoe ze door de Vlaamse overheid gestuurd wordt vanuit het *Kwaliteitsdecreet* (het ‘Decreet betreffende de

kwaliteit van de gezondheids- en welzijnsvoorzieningen), uitgevaardigd door het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap). Gelukkig begint *Waar zijn we toch mee bezig* met een uitnodigende inleiding van dr. Jean Oury, stichter en nog steeds bezieler en directeur van La Borde. Want vanaf de eerste bladzijde van zijn inleiding gaat Marc Ledoux er met zijn politiek-sociologische analyse keihard tegenaan: ‘Aangezien menselijk lijden samenlevingsverbanden te ontbinden, moet de politiek dus over een heel machtsapparaat beschikken zodat het lijden verzorgd wordt, en tegelijkertijd in die verzorging onder controle kan worden gehouden.’ Socioloog van oorsprong, verwijst Ledoux naar Alain de Tocqueville als achtergrond voor zijn ‘biopolitiek van de kwaliteitspsychiatrie’. De Tocqueville stelde al rond 1830 zeer wezenlijke en relevante vragen omtrent de mogelijke organisatie van een politiek regime met het oog op maatschappelijke gevoelheden als religie, pers, klassenstructuur. Hij wijst op de kennelijke onvermijdelijkheid van de centralisatie van de macht, uitgevoerd door de administratie. Het gevolg is voor Ledoux dat ‘door de logica en de procedures (van de kwaliteit) de mens in zijn stijl of singulariteit wordt uitgesloten, en als identiteit in de politiek in het algemeen en in de politiek van de gezondheidszorg in het bijzonder, ingesloten’. Verder wordt er stilgestaan bij het perverse genot in het reglement (Kafka) — met een zeer heldere beschrijving van de verhouding tussen dit genot, het Ideaal-Ik en het Ik-ideaal (Ideaal-Ik, in het Frans *Moi idéal*, is van preoedipale origine en narcistisch geïnspireerd; Ik-ideaal, in het Frans *Idéal du moi*, is oedipaal gestructureerd, en evenknie van het geweten). De concrete uitwerking van verschillende items van het Kwaliteitsdecreet wordt doorgenomen, waarbij het beantwoorden aan formele richtlijnen de alfa en de omega dreigt te worden. Daarbij vervalt Ledoux bijwijlen in een al te eenvoudige voorstel-

ling van zaken, waarin alle kwalen van de hedendaagse psychiatrie aan het Kwaliteitsdecreet geweten worden. Vele staan daar mijns inziens los van, maar komen wel voort uit eenzelfde tijdsgeschiedenis en cultuur als waar het Kwaliteitsdecreet een uitdrukking van is. Soms lijkt het zelfs alsof alles in de psychiatrie vroeger zoveel beter was...

In het tweede deel van het boek benadert de auteur «de Institutionele Psychotherapie als ethisch-politieke beweging» in haar weerstand tegen en dialoog met de algemeen geldende «Kwaliteitspsychiatrie». De schets van het ontstaan van de Psychothérapie Institutionnelle onder de invloed van François Tosquilles herinnert er ons in elk geval aan hoeveel toen en hoe weinig nu er nog «uit te vinden» valt op het vlak van de organisatie van zorg. Er wordt stilgestaan bij de «singulariteit» (uniciteit van elke patiënt), «desaliënatie» (tegen de aliënatie in die de psychose met zich meebrengt), de bijdrage van de «antropopsychiatrie» (psychiatrische stoornissen gedacht vanuit het wezen van ons mens-zijn). En we komen aan bij een essentiële topic als de vraag gesteld wordt welke «werktuigen» het ziekenhuis psychotherapeutisch maken; binnen La Borde wordt veel belang gehecht aan het zorg dragen binnen de overdracht, «heterogene constellaties», vrije circulatie, het onthaal («l' accueil») in het dagelijks leven, de «club thérapeutique», het «collectief» en de permanente vorming. Hoe kunnen we mogelijkheden scheppen om tot een ontmoeting te komen met een psychoticus binnen het register van de *acting-out* in plaats van via de kortsluiting van de *passage à l'acte* (met andere woorden gemedieerd door overdracht dan wel totaal losgeslagen)?

Dit is een rijk boek, dat veel van de lezer vraagt. Ik weet dat ik niet de enige ben die vanaf de eerste bladzijde door heftige en tegenstrijdige gevoelens overvallen werd, gaande van «dit is ongenueanceerd, pamflet-tair» via «hij zal wel ergens gelijk hebben» tot «en stel dat het nu echt allemaal zo is, wat loop ik hier dan te doen, waar heb ik mij al

die jaren laten voor laten gebruiken?» Met andere woorden: «Mais qu'est-ce-que je fous là?»¹

Het zet ertoe aan om zelf te gaan informeren wat het Kwaliteitsdecreet precies inhoudt, hoe ermee omgegaan wordt, en om te gaan reflecteren omtrent een eigen positie ertegenover. Ook het boek *an sich* verplicht je tot zo'n houding, tenzij je vrede neemt met de simplistische tegenstelling van de alleenzaligmakende Institutionele Psychotherapie versus de verguisde «Kwaliteitspsychiatrie».

Het unieke aan La Borde is haar voorbeeld-functie: het werken vanuit een concept, het zoeken naar een praxis die aansluit bij de «zorgnoden» van de patiënten, en het niet ophouden hier kritisch bij stil te staan, zonder zich te verschuilen achter een veilig wetenschappelijk of administratief discours, dat alles insluit en geen vragen of tekort meer overlaat. Maar het zou totaal zinloos zijn het model van La Borde te willen kopiëren. Ook de spoedgevallendienst binnen een algemeen ziekenhuis waar acuut mensen opgevangen worden, moet (zou moeten) nadenken over zijn model en praxis. Oury benadrukt dit in zijn inleiding: «Il ne s'agit non pas d'appliquer une théorisation abstraite dans un champ de travail prédéterminé. Cette idéologie technocratique risque de détruire définitivement ce qui est l'essence même de toute entreprise de psychothérapie, autant collective qu'individuelle.»²

Hoewel naast de weerstand in de titel ook de dialoog met de «Kwaliteitspsychiatrie» aangekondigd was, wordt deze dialoog eigenlijk niet gevoerd. Dit zullen we dus zelf moeten doen.

Noten

- 1 *Qu'est-ce-que je fous là?* is de Franse titel van het boek van Ledoux die mijns inziens iets meer de klemtoon legt op de ik-persoon dan op de bezigheid, in tegenstelling tot de Nederlandstalige titel *Waar zijn we toch mee bezig?*.

2 ›Het gaat er dus niet om een abstracte theoretisering toe te passen op een vooraf afgebakend werkveld. Deze technocratische ideologie dreigt definitief de essentie zelf van iedere psychotherapeutische onderneming, zowel collectief als individueel, teniet te doen.›

De droomduiding herdacht in Amsterdam

Bespreking van

.....
 MIEKE TAAT (red.) (2003). *De droomduiding herdacht — Essays over cultuuronderzoek en psychoanalyse*. Amsterdam: Boom.
 ISBN 90 5352 897 0, 118 pp., € 17,50

GUY VERBRUGGEN

In honderd jaar zijn er wereldwijd onwaarschijnlijk veel afwijzingen en lofuitingen over Freuds *De droomduiding* gepubliceerd. In Nederland werd deze honderdste verjaardag herdacht met een lezingennamiddag waaraan Amsterdamse literatuur- en cultuurwetenschappers een bijdrage leverden. Dit boekje is de narratieve versie van die namiddag. Vijf vrouwelijke literatuurwetenschappers en één mannelijke godsdienstpsycholoog brengen hier hun verhaal. Solange Leibovici weet de impact van droomduiding binnen de psychoanalyse ten tijde van Freud en nadien goed samen te vatten.

Het talige karakter van *De droomduiding* wordt door verschillende auteurs — in navolging van Lacan — benadrukt en vanuit verschillende gezichtspunten becommentarieerd. Het interessantst vond ik de bijdrage van Annelies van Hees, die het heeft over dromen in de sprookjes van H.C. Andersen. Verhaalde dromen die de onbewuste preoccupaties van Andersen tot spreken lijken te brengen. Toch zijn

zulke dromen op meerdere vlakken afwijkend van ‹echte› dromen.

Mieke Bal problematiseert de gelijkstelling verdichting-metafoor en verschuiving-metonymie. Volgens haar zijn er in beide gevallen fundamentele verschillen, zowel qua functie als qua mechanisme. Zij beklemtoont het scenische aspect van een droom — het gaat om een voorstelling die bestaat uit beelden — maar tevens het teleologische aspect: er wordt iets wezenlijks voortgebracht, een transformatie van subjectiviteit in gedachten.

Van Belzen benadrukt duidelijk dat het unieke van Freud niet zozeer zijn ‹ontdekkingen› betreft, maar veeleer het construeren van een samenhangende theorie en het opbrengen van de moed om dit bouwwerk voortdurend bij te sturen. Van Boheemen-Saaf beschrijft hoe Freuds denktrant zowel besmettelijk als onweerstaanbaar is, hoe het construct van het onbewuste het huidige filosofisch denken bevrucht.

Dit alles plaatst de droom in een caleidoscopisch cultureel en literatuurwetenschappelijk kader, maar zonder veel verwijzingen naar relevante psychoanalytische gegevens of auteurs. In de literatuurlijst merken we dat verschillende analytica's meermaals geciteerd worden: Luce Irigaray, Sarah Kofman en Julia Kristeva. Het ontbreken van elke referentie aan (post)kleinianaanse auteurs verbaasde mij dan ook ten eerste omdat juist de kleinianen de laatste decennia zorgden voor een vernieuwde belangstelling voor vorm en functie van dromen.

Al bij al een boekje dat voor mij te kort bij literatuurwetenschap blijft. Het ‹interdisciplinaire karakter› van deze essaybundel, waar Mieke Taat in haar inleiding over schrijft, blijft steken in taalkundige en meditatieve vertogen en resonanties.